

UVODNA REČ

PRAVO NA PRAVDU – IZAZOVI SAVREMENOG DOBA

Prof. dr JELENA S. PEROVIĆ VUJAČIĆ

Predsednik Kopaoničke škole prirodnog prava – Slobodan Perović

Poštovane kolege,

Odazvanici pravdenog prava i filozofije pravde,

Vi, koji činite Trideset sedmu godinu života Kopaoničke škole prirodnog prava,

Poštovani gosti koji dolazite sa različitih strana sveta,

Uvaženi učesnici,

Dame i gospodo,

Dozvolite mi da vam, sa osećanjem najvišeg poštovanja, poželim srdačnu dobrodošlicu i uputim reči velike časti i profesionalne odgovornosti pred ovim Skupom pravničkog znanja i savesti, pred ovim Atrijumom naučnog dostojanstva i slobode misli.

Sa ovim rečima, otvaram rad Kopaoničke škole koja je već 37 godina smeštena pod opštim svodom koncepcije racionalnog prirodnog prava. Uverena sam da će ovaj Susret, zajedno sa rezultatima naših prethodnih okupljanja potvrditi naučni i praktični značaj Heksagona prirodnih prava ove Škole koga čine: pravo na život, pravo na slobodu, pravo na imovinu, pravo na intelektualnu tvorevinu, pravo na pravdu i pravo na pravnu državu.

* * *

Opšta tema ovogodišnje Kopaoničke škole glasi PRAVO NA PRAVDU – IZAZOVI SAVREMENOG DOBA.

U fokusu ovogodišnjeg skupa je pitanje **kako ostvariti pravdu u kontekstu izazova savremenog doba**. Pitanje kompleksno, pitanje delikatno i pitanje koje je aktuelno uvek, a posebno danas, u uslovima duboke nesloge, sukoba i agresija koji potresaju savremeni svet.

Svesna značaja i težine postavljenog pitanja, predlažem da odgovor utemeljimo na Uvodnoj usmenoj reči koju je akademik prof. dr Slobodan Perović, Osnivač Kopaoničke škole prirodnog prava, održao na Devetnaestom susretu Kopaoničke škole prirodnog prava posvećenog opštoj godišnjoj temi „PRAVO I HUMANA BUDUĆNOST“ održanom od 13–17. decembra 2006. godine.

* * *

Savremeni međunarodni standardi usvojeni u dokumentima Ujedinjenih nacija i drugih međunarodnih organizacija, predstavljaju široko zakonodavstvo inspisano legitimnom pravdom. Putem internacionalizacije ljudskih prava kodifikovanih u međunarodnim dokumentima, kultura prirodnog prava dobila je toliko mesta da bi se moglo govoriti o začecima jednog univerzalnog, kosmopolitskog, svetskog prava. Ovo pravo ulivalo je nadu i očekivanje da će osnovna prirodna prava čoveka biti jednom zauvek ostvarena, bez obzira na razlike koje među ljudima postoje po rođenju ili ubeđenju.

Međutim, umesto ostvarenja takve vizije prava, nastupilo je vreme nesloge, nasilja, ratnih pohoda i terorizma, tako da je došlo do ogromne razlike između proklamovanih i ostvarenih ljudskih prava, što je sudbinsko pitanje naše civilizacije. Tim putem dolazimo do odlučujuće suprotnosti – visok stepen kulture prirodnog prava u brojnim međunarodnim dokumentima i visok stepen nekulture u njihovom ostvarenju.

Uzroci ovakvog stanja su brojni i raznovrsni. Oni zavise od geografskog i ideološkog faktora, religijske i filozofske svesti, ekonomske konstitucije, opšte kulture jedne zajednice.

Ipak, kada je reč o neostvarenju ljudskih prava u najopštijem smislu, čini se da bi ove uzroke mogli svesti na sledeće: politizacija ljudskih prava u praktičnoj primeni; ekstremno siromaštvo u mnogim zemljama sveta; postojanje velikog broja antipravnih država; zloupotreba ljudskih prava.

Na taj način se prirodna prava čoveka, kodifikovana u brojnim međunarodnim dokumentima, pretvaraju u svoju suprotnost, u volju i samovolju trenutno jačih.

OSNOVNI IZAZOVI SAVREMENOG DOBA

U tim okvirima, slobodna sam da izdvojim one faktore koji, prema mom mišljenju, predstavljaju osnovne izazove savremenog doba u kontekstu prava na pravdu. Izložiću ih sa stanovišta Heksagona prirodnih prava Kopaoničke škole:

1. **PRAVO NA ŽIVOT:** ratovi, ratni sukobi, terorizam i ekstremno siromaštvo u pojedinim delovima sveta. Kad je reč o zdravlju i ekologiji, nužno je podvući da nekontrolisano korišćenje i prekomerna eksploatacija prirodnih resursa, masovna upotreba pogona pomoću različitih vrsta energija i nekontrolisana upotreba različitih tehnologija, dovode do ozbiljnih rizika po životnu sredinu i ugroženosti biosfere, gde je čovek prva žrtva.

2. **PRAVO NA SLOBODU:** u savremenom trenutku, u mnogim delovima sveta, a posebno u našoj državi, prisutno je ugrožavanje slobode, a pre svega slobode misli, slobode izražavanja i slobode kretanja. U tom kontekstu konstatujemo da je sfera prava sfera slobode, ali one slobode koja je u međuzavisnom odnosu sa slobodom drugih, čime se postiže proporcija sloboda. Upravo takva sloboda treba da bude cilj svakog pravnog ustrojstva. U tom smislu konstatujem: nema slobode pod nasiljem i nema slobode bez odgovornosti. Nasilje, kao način ophođenja ili kao sistem vladavine, pretvara slobodu drugog u ropsku poslušnost.

Ono što naročito zabrinjava, posebno u kontekstu okolnosti savremenog trenutka, jeste osnovana sumnja u odsustvo odgovornosti: pravne, političke i moralne, onih za koje postoje indicije da su učinili teške i ozbiljne povrede zakona.

3. Pravo na imovinu: i pored garancija predviđenih međunarodnim dokumentima i najvišim unutrašnjim pravnim aktima i dalje se uočavaju česte povrede imovinskih, a pre svega svojinskih prava. Podsetiću: **svako ima pravo da poseduje imovinu, sam ili u zajednici sa drugima, i niko ne sme biti samovoljno lišen svoje imovine.** Titular imovinskog prava ima pravo na neometano uživanje svoje imovine i u tome može biti ograničen isključivo u javnom interesu i isključivo pod uslovima predviđenim zakonom i opštim načelima međunarodnog prava.

Kad je reč o ugovoru, potrebno je podvući da poštovanje ugovora u velikoj meri zavisi od usklađenosti pravnog i moralnog poretka. Kad jedan društveni sistem obezbedi visok stepen pravne, ekonomske i socijalne stabilnosti, onda se i princip »pacta sunt servanda« nalazi na tom istom stepenu. Naprotiv, kada te sigurnosti nema, onda ni ugovor ni njegovo izvršenje ne mogu biti sigurni. U tom smislu, pravna sigurnost u domenu ugovornih odnosa prati sudbinu celine.

U pogledu ugovora međunarodnog karaktera, na međunarodnom planu već dugo vremena su prisutne težnje za unifikacijom materijalnog prava, pre svega

u građanskopravnoj i privrednopravnoj oblasti. Ove težnje rezultirale su usvajanjem brojnih međunarodnih dokumenata koji sadrže uniformna pravila ugovornog prava.

Da li je unifikacija poželjna? U odgovoru na to pitanje, čini se da je potrebno poći od svrhe koja se unifikacijom nastoji ostvariti. Svaki uspešno sproveden međunarodni unifikatorski akt treba da doprinese prevazilaženju preperka koje postavljaju razlike u nacionalnim pravnim sistemima. Istovremeno međutim, neophodno je da uniformna pravila, kvalitetom svojih rešenja i njihovom adekvatnom primenom, doprinesu povećanju stepena pravne sigurnosti u oblasti na koju se odnose.

4. Pravo na intelektualnu tvorevinu: za ovu oblast karakterističan je neslućeni razvoj tehnologije a posebno tzv. veštačke inteligencije, koji nosi kako dobrobiti, tako i visoke rizike za čovečanstvo kao celinu.

5. Pravo na pravnu državu: ugroženost načela sudijske nezavisnosti kao neminovne pretpostavke ustanove sudstva. Sudijska nezavisnost i nepristrasnost neminovna je pretpostavka ustanove sudstva. Pitanje nezavisnosti sudije nije samo pravno pitanje. To je pitanje opšte kulture jedne zajednice. U uslovima nepravne države, gde je legitimitet i letalitet prava ispod dozvoljenog stepena društvene tolerancije, gde vladavinu prava zamenjuje vladavina samovoljnog fakta – vlasti ili interesa, pojedinačnog ili grupnog, gde se eliminiše načelo podele vlasti, tu se sudijska nezavisnost svodi na zavisnost od partijske, a ne zakonske odluke. **Nezavisnost sudije, kao neminovni atribut njegove funkcije, predstavlja imperativ pravne države.**

6. Pravo na pravdu: nepoštovanje ili nedosledno poštovanje načela legitimiteta i legaliteta. **Svako ima pravo da živi u takvoj državi koja je u stanju da obezbedi vladavinu načela legitimiteta i legaliteta. U pravnoj državi državna vlast i samovolja zaustavljena je ustavom i zakonom i to tako da se time neprikosnovenno štite osnovna ljudska prava i slobode putem trodelne podele vlasti – zakonodavnu, izvršnu i sudsku.** Onog trenutka kada se legalitet zameni načelom celishodnosti, kada se bilo čiji interesi stave iznad prirodnih prava čoveka, tada država gubi epitet pravne države. Nasuprot tome, kada se pravo shvati i ostvari u sklopu pravde, kada opšta konstitucija jedne zajednice prihvati pravdu kao »stožernu vrlinu«, tada pravo te zajednice postaje legitimno u svom izvoru i legalno u svojoj primeni.

KAKO PREVAZIĆI POMENUTE IZAZOVE

Kako prevazići pomenute izazove?

U pokušaju odgovora na ovo pitanje, potrebno je na prvom mestu notirati osnovne faktore koji utiču na ostvarenje ljudskih prava. U prvom redu, to su:

– stepen ostvarenja legitimiteta u nastanku i legaliteta u primeni prava;

- tolerancija (međukulturna tolerancija, politička, klasna, rasna i verska tolerancija, nacionalna, jezička, materijalna, svojinska i ugovorna, tolerancija u svim oblicima poštovanja dostojanstva čoveka i njegovih neprikosnovanih prava);
- ekonomska konstitucija;
- stanje političke zrelosti i prosvetljenosti;
- pravna, ekonomska i socijalna sigurnost na osnovu koje se formira poverenje u institucije sistema;
- opšte stanje razvoja nauke, stanje opšteg obrazovanja, umetnosti i intelektualne kulture uopšte;
- zaštita životne sredine i ekološka etika;
- zaštita zdravlja kao uslova života i prirodnog prava svakog čoveka;
- stanje porodice kao osnovne ćelije društva;
- stanje javnog mnjenja posebno u kontekstu medijske informisanosti;
- stepen tehničko-tehnološke obrazovanosti.

Ako pomenute faktore posmatramo u njihovoj ukupnosti, proizilazi zaključak da u svetskim okvirima ovo vitalno pitanje ne može biti rešeno u bliskoj budućnosti. Reč je o dugotrajnom i kontinuiranom procesu u kome se mora težiti ka potpunom ostvarenju ljudskih prava proklamovanih u međunarodnim dokumentima, kao izrazu zajedničke savesti i pravde kao stožerne vrline.

Prema tome, naša je dužnost da doprinesemo približavanju proklamovanih ljudskih prava njihovom ostvarenju. To je naša zajednička odgovornost pred generacijama koje dolaze.

NAŠE PRAVO

Kad je reč o našem pravu, i ranijih godina na Kopaoničkoj školi, počev od prve godine njenog zasedanja, dakle punih 36 godina, isticano je da se naše pravo nalazi u stanju duboke krize. Danas, ove 37. godine, u svetlu savremenih okolnosti, izražavam bojazan da se ishodište te krize ogleđa u njenom produbljanju i još višem stepenu pravne nesigurnosti.

Polazeći od toga, dozvolite mi da na samom kraju moje Uvodne reči naglasim šta, prema mom uverenju, pretpostavlja izlazak iz postojeće krize prava.

Na prvom mestu, napuštanje političkog jednonumlja kao izvora prava i napuštanje dogmatske netolerancije. To, između ostalog, znači osloboditi se pojave da se zakon gazi, nesmetano i nekažnjeno, onda kada to odgovara trenutnoj volji ili interesu nosilaca vlasti;

Nadalje, koncept našeg prava mora biti duboko ukorenjen u filozofiji pravde ispoljene u kodifikacijama ljudskih prava u okviru Ujedinjenih nacija. To ne može biti samo trenutna politička kampanja već koncept prava koji zahteva trajno i kontinuirano opredeljenje;

Još jednom ističem **neophodnost doslednog poštovanja principa trodelne podele vlasti u kojoj je sudska vlast nezavisna u odnosu na druge dve vlasti – pre svega izvršne vlasti, kako je to i predviđeno ustavom i drugim pravnim aktima;** reč je pre svega o sudijskoj nezavisnosti, koja predstavlja osnovni atribut sudijske funkcije i imperativ pravne države.

Tek ostvarenjem ovih elementarnih uslova možemo smatrati da se naše pravo nalazi na putu izlaska iz krize i obezbeđenja potrebnog stepena pravne sigurnosti. Samo takvo pravo može uspešno odgovoriti izazovima koje nosi savremeno doba i samo takvo pravo može da služi pravdi kao temeljnoj vrlini.

* * *

Poštovane kolegice i kolege,

Ovim završavam svoje uvodno izlaganje.

Želim Vam uspešan rad i nadam se da će nas naučni argumenti opusa Kopaoničke škole učiniti korak bližim ostvarenju sveukupne Pravde.